

ЗНАЧЕННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

В останній час дедалі частіше доводиться звертатися до міжнародно-правових актів, що пояснюється активною участю нашої країни в житті світового співтовариства та в діяльності багатьох міжнародних організацій. Ця тенденція є загальносвітовою. У 2005-2007 рр. Україна суттєво активізувала переговорний процес щодо вступу до Світової організації торгівлі. Стосовно забезпечення правового складника вступу продовжується спільна робота уряду й Верховної Ради України щодо приведення національного законодавства, у тому числі й трудового, у відповідність до норм і правил цієї організації. Міжнародно-правове регулювання перетворилося на важливий чинник, що характеризує соціальні реалії сучасного світу.

Особливий інтерес у науковців, у тому числі й у фахівців з питань трудового права, викликає вивчення проблеми імплементації національним законодавством положень Конвенції про захист

прав та основоположних свобод людини [1], яка встановлює правила загального характеру, функціонуючи за моделлю, властивою загальному праву, – через практику Європейського суду з прав людини.

Стаття 55 Конституції України проголосила, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є наша країна. Визнання на загальнодержавному рівні права людини і громадянина на звернення до міжнародних судових установ, зокрема, Європейського суду, зумовило необхідність розв'язання проблем, пов'язаних не тільки з виконанням рішень цього та інших судів і використанням їх у національній правозастосовчій практиці, а й визначення умов, за яких ці рішення можуть бути визнані джерелами трудового права. Оскільки Конвенції про

захист прав та основоположних свобод людини, ратифікована 17 липня 1997 р. [5], є частиною законодавства України й передбачає створення й функціонування Європейського суду з прав людини, доцільно дослідити правову природу рішень останнього. Стаття 32 Конвенції проголошує, що юрисдикція Євросуду поширюється на всі справи, які стосуються тлумачення й застосування цього міжнародного документа і протоколів до нього і які згідно зі статтями 33, 34 і 47 передаються йому на розгляд. У випадку виникнення спору щодо юрисдикції він вирішується самим же Судом [2].

Цікавою й характерною є тенденція винесення Європейським судом рішень проти України. Якщо у 2002 р. було винесено одне рішення, у 2003 р. – 6, у 2004 р. – 13, то у 2005 р. їх уже нараховувалося 120, а в 2006 р. – 172. У наступні роки ці показники, вважаємо, будуть зростати. Рішення Євросуду мають вагомe значення й у сфері трудового права. Звернімося до деяких із них. У травні 1998 р. В.П. Ромашов подав скаргу до комісії з трудових спорів Лисичанського державного шахтоуправління (далі – ЛДШУ) з метою отримання несплаченої заробітної плати. 16 червня того ж року комісія задовольнила скаргу й зобов'язала ЛДШУ виплатити заявникові

8783,39 грн. компенсації і того ж дня видала заявникові посвідчення. 27 липня 1998 р. податкова адміністрація наклала арешт на майно ЛДШУ. 30 квітня 2000 р. Лисичанський відділ юстиції проінформував заявника про накладення податковою арешту на майно ДШУ і що, таким чином, на нього не можна звернути стягнення за виконавчим документом.

23 січня 2002 р. Лисичанський міський суд призначив заявникові компенсацію в розмірі 2282,21 грн., що мала покрити знецінення внаслідок інфляції призначеної раніше суми. Лише 28 листопада 2003 р. ЛДШУ виплатило заявникові повну суму боргу за рішенням від 16 липня 1998 р. 1 грудня 2003 р. виконавча служба закрила виконавчі процедури, оскільки рішення було повністю виконано.

В.П. Ромашов оскаржив до Євросуду невиконання державними органами в належний строк рішень від 16 червня 1998 р. та від 23 січня 2002 р. Він посилався на параграф 1 ст. 6 Конвенції, згідно з яким «кожна людина має право при визначенні її громадських прав та обов'язків... на справедливий і відкритий розгляд упорядкованого розумного строку незалежним і безстороннім судом».

Євросуд у рішенні по цій справі від 27 липня 2004 р. зазначив, що комісія є первинним органом з розгляду трудових

спорів, який може бути використаний у контексті §1 ст. 35 Конвенції. Її рішення слід прирівнювати до судової постанови, а держава несе відповідальність за її невиконання. Суд також зазначив, що виконавчі процедури є одним зі складників процедур судових, які в цій справі були замінені процедурою в комісії з трудових спорів. Також звертається увага на те, що шахта, про яку йдеться, є державним підприємством і що держава відповідальна за борги юридичних осіб, що контролюються нею фінансово чи адміністративно.

Європейський суд нагадав, що §1 ст. 6 охороняє право кожного подавати будь-яку скаргу до суду чи трибуналу стосовно його громадянських прав та обов'язків. У цьому сенсі стаття містить тлумачення «право на суд», у якому ініціювання провадження в судах з розгляду цивільних справ становить одну з його складників. Однак це право було б ілюзорним, якби правова система однієї з Договірних сторін дозволяла, аби остаточне, зобов'язальне судове рішення залишалося бездієвим на шкоду одній зі Сторін. Було б не зрозуміло, якби §1 ст. 6 деталізував процедурні гарантії, надані сторонам судового процесу, – розгляд справ у суді, який є справедливим, прилюдним і швидким, – без захисту впровадження судових

рішень. Розуміння значення ст. 6 як такої, що переймається виключно доступом до суду і здійсненням ним процедур, імовірно, призвело б до ситуацій, не сумісних з принципами верховенства права, поважати які зобов'язалися Договірні сторони, ратифікувавши Конвенцію. Виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має, таким чином, вважатися невід'ємною частиною правосуддя для цілей ст. 6 Конвенції.

Органи державної влади не повинні посилатися на брак грошових коштів як на виправдання невиплати боргу за остаточною судовою постановою. Євросуд зазначив, що висновок комісії по трудових спорах від 16 червня 1998 р. залишалося невиконаним повністю чи частково принаймні до 1 грудня 2003 р., коли заявникові виплатили основну частину суми, призначеної ним. Він також указав, що рішення Лисичанського міського суду від 23 січня 2002 р., згідно з яким заявникові призначена компенсація за фінансові втрати внаслідок інфляції, залишалося невиконаним на момент розгляду справи в Євросуді. Своєю неспроможністю упродовж 5 років 5 місяців і 15 днів ужити необхідних заходів для виконання висновку комісії по трудових спорах і нездатністю виплатити заявникові компенсацію, призначену рішенням Лиси-

чанського міського суду від 23 січня 2002 р., українські владні органи позбавили гарантії §1 ст. 6 Конвенції будь-якої корисної дії.

На цих підставах суд постановив, що (а) скарги за §1 ст. 6 та ст. 13 Конвенції стосовно невиконання остаточного судового рішення у справі заявника та браку ефективних засобів щодо цього є прийнятними, (б) що держава-відповідач має сплатити заявникові впродовж 3-х місяців з дати, коли рішення Суду стає остаточним, 3000 євро моральної шкоди, (в) після сплину вищевказаного строку до дати виплати на вказані суми мають сплачуватися відсотки за несвоєчасну сплату плюс 3% за офіційним курсом Європейського центрального банку.

Надзвичайно часто громадяни скаржаться до Євросуду з приводу тривалості судового розгляду справ, у тому числі й у трудових спорах, яка інколи перевищує 5, 7, а то й 10 років. На початок 2006 р. Європейським судом проти України винесено 6 рішень, що стосувалися порушення права особи на розгляд її справи судом упродовж розумного строку. Загальна сума компенсацій, стягнутих з України в цих справах, становила 38000 євро. Приймавши це до уваги, Верховний Суд України дійшов висновку, що критерії оцінювання розумності стро-

ку розгляду справи є єдиним для всіх категорій справ: це складність справи, поведінка заявника й поведінка органів державної влади. Відповідальність держави за затягування провадження у справі настає в разі нерегулярного або з великими інтервалами призначення судових засідань, затягування при переданні або пересиланні справи з одного суду в інший, невжиття судом заходів для дисциплінування сторін у справі, свідків, експертів, повторне направлення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд. Усі ці обставини судам слід враховувати при розгляді кожної справи, оскільки перевищення розумних строків розгляду справ – це пряме порушення прав, гарантованих §1 ст. 6 Конвенції, а збільшення кількості звернень до Євросуду не лише погіршує імідж держави на міжнародному рівні, а й призводить до значних витрат з Державного бюджету [8, с. 3, 4].

Слід погодитися з думкою В.О. Туманова, що завдяки практиці Європейського суду з прав людини деталізувався й розширився перелік прав, що знаходили захист у ньому, обмежені формулювання доповнювалися ширшим змістом, сформувався норми, які лише *explicite* не виражені у змісті Конвенції, а в дійсності ж у завуальованому вигляді містяться в ній [6, с. 89]. На важ-

ливій ролі тлумачення Євросудом положень Конвенції – у виді прийняття так званих прецедентних рішень – наголошували й інші вчені [3, с. 108, 109; 7].

23 лютого 2006 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [4], який урегулював відносини, що виникають у зв'язку з (а) обов'язком держави виконувати рішення Євросуду в справах проти України, (б) необхідністю усунення причин порушення останньою згаданої Конвенції і протоколів до неї, (в) упровадженням в українське судочинство й адміністративну практику європейських стандартів прав людини, (г) створенням передумов для зменшення числа заяв до цього Суду проти України. Відповідно до його ст. 17 при розгляді справ суди застосовують Конвенцію і практику Суду як джерело права.

Рішення Європейського суду з прав людини, прийняті щодо України, підлягають обов'язковому виконанню. Однак внаслідок того, що Євросуд з метою розвитку права використовує динамічну інтерпретацію, принципи й підходи, закладені в його рішеннях, винесених у справах проти певної країни, можуть застосовуватися за аналогією проти інших країн – учасниць Конвенції. А національним судам необхідно за-

стосовувати останню в значенні, що надається їй рішеннями цього Суду.

У зв'язку з наведеним пропонуємо: у випадках, якщо вітчизняні суди оперують нормами міжнародного права з урахуванням рішень Євросуду, в яких тлумачаться ці норми, у мотивувальній частині постанови по трудовому спору має бути зазначено, чи застосовується відповідна норма міжнародного договору в трактуванні, поданому в рішенні Суду з конкретної справи.

Рішення Євросуду, інтерпретуючи окремі положення Конвенції щодо розглянутих справ, висловлюють правову позицію, фактично доповнюють їх нормативним змістом, визначають критерії прав людини, встановлюють їх межі. Вони мають подвійну нормативну природу. Якщо Суд при вирішенні справи доходить висновку, що певні положення трудового законодавства України суперечать нормам Конвенції, національним судам в аналогічних ситуаціях до внесення відповідних змін до трудового законодавства України належить керуватися даним рішенням Європейського суду з прав людини. Вони служать джерелом трудового права України, а викладена в них позиція щодо трактування тих чи інших положень наведеної Конвенції по конкретній справі за своєю правовою природою є судовим пре-

цедентом і повинна бути врахована судом при прийнятті того

чи іншого процесуального рішення.

Список літератури: 1. *Жернаков В.В.* Реалізація основних положень Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод у трудовому законодавстві України // *Актуальні проблеми формування правової держави в Україні: До 50-ї річниці Конвенції про захист прав людини та основних свобод: Матер. міжнар. наук.-практ. конф.: У 2-х ч. – Ч. 2 / За ред. М.І. Панова. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2000. – С. 75–78.* 2. Конвенція про захист прав і основних свобод людини // *Вісн. Верхов. Суду України. – 1997. – №3. – С. 48-60.* 3. *Лукашук И.И., Лукашук И.О.* Толкование норм международного права. – М.: NOTA BENE, 2002. – 160 с. 4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р., №3477-IV // *Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – №30. – Ст. 260.* 5. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів №2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р., №475/97-ВР // *Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – №40. – Ст. 263.* 6. *Туманов В.А.* Европейский суд по правам человека: Очерк организации и деятельности. – М.: НОРМА, 2001. – 304 с. 7. *Шевчук С.* Порівняльне прецедентне право з прав людини. – К.: Реферат, 2002 – 344 с. 8. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ: Лист Верхов. Суду України від 25.05.2006 р. // *Вісн. Верхов. Суду України. – 2006. – №3. – С. 3, 4.*

Надійшла до редакції 09.10.2007 р.

УДК 347.73

*О.О. Дмитрик, канд. юрид. наук
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО»

В умовах проведення в Україні масштабних політичних, економічних і соціальних реформ важливого значення набуває проблема належного визначення поняття «фінансове законодавство», розкриття його змісту і співвідношення з іншими фінансо-

во-правовими категоріями, (наприклад, «джерела фінансового права»), а також чіткості термінів, використовуваних при врегулюванні фінансової діяльності держави й органів місцевого самоврядування. На жаль, сьогодні можна констатувати, що впоряд-